

SCHRIKBEELDEN

2015 | 3 IVMV online magazine

SCHRIKBEELDEN

INHOUDSOPGAVE

INTRO

1. Sigrid Burg, Heidi de Mare en Inge van der Vlies – SCHRIKBEELDEN. Schrik op schrik, hoe blijft een mens gezond?

COLUMNS

2. Mijke Bleecke, 'Schaamrood....?! VW – slimme marketing of publiek weten?'
3. Gabriël van den Brink, 'Kinderlijk moralisme. Rumor rond Zwarte Piet.'
4. Gabriël van den Brink, 'Ontplofte werelden. Hoe de realiteit door media onzichtbaar wordt.'
5. Gabriël van den Brink, 'Rembrandt in Geldermalsen? De verwording van burgerschap.'
6. Joost Pollmann, 'Schrikbeelden in strips: slecht, slechter, slechtst'.

BESPIEGELING

7. Sigrid Burg, 'Over mijn LIKE, bloggen in twee werelden'.
8. Wilbert Schreurs, 'Van Rome naar Parijs. Milieu als schrikbeeld vanaf de jaren 70 tot nu'.
9. Inge van der Vlies, 'Mens met merk. Monotonie als garantie voor professionaliteit'.

ESSAYS

10. Cécile R.L. Boot, Maarten C.A. van der Sanden, Martin Klein en Frans Meijman, 'The elaboration likelihood model revisited: a biological explanation and a somatic extension'.
11. Gawie Keyser, 'Het theater van shock-and-awe. Het westerse kijkkader en de subversieve werking van IS-geweldsbeelden'.
12. Heidi de Mare, 'Mulvey's one-dimensional system. A last look at "Visual Pleasure"', [English translation of '[Mulvey's eendimensionale systeem](#). Bij dezen dan voor het laatste "Visual Pleasure"', in: *Versus*, no. 2 [1986]: 35-54], translation by Gawie Keyser.
13. Heidi de Mare, Frans Meijman en Suzanne Nieuwenhuis, 'Schrikbeeld: Nee, of toch JA? Orgaantransplantatie in de fictie doorleefd'.
14. Connie Veugen, 'Our abiding fear of the new. Computer games and controversy'.

REVIEWS

15. Leo van Bergen, 'Medische Monsterrakels. Te mooi om waar te zijn', boekbespreking van Cristin O'Keefe Aptowicz, *Dokter Mütter's medische mirakels. De opkomst van de moderne geneeskunde*, plastische chirurgie.
16. Heidi de Mare, 'Laura Mulvey's Legacy – Scary Movie-Scholars?!', bespreking van Laura Mulvey c.s. (eds.), *Feminisms. Diversity, Difference, and Multiplicity in Contemporary Film Cultures*. [AUP 2015].
17. Heidi de Mare, 'Schrikbarend? Over gemak en ongemak van Kunst als bron in Religie en Criminologie', dubbelbespreking van *Apocalyps in kunst* [2014] en themanummer 'De kunst van het verbeelden' van het *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* [2014].

BEELDBIJDRAGEN

18. Tonie van Marle, 'Van schoonheid naar schok en visa vers. De totstandkoming van het kunstproject WAR/RAW'.
19. Dik Nicolai, 'Is, was, komt'.
20. Geertrui van den Brink: 'Wat gebeurt daar?'.

BEELDFORMATIE

21. SCHRIKBEELDEN

Op de omslag van het themanummer een fragment van het stilleven 'Is, was, komt' [2016] van fotograaf Dik Nicolai (c), speciaal voor dit themanummer over SCHRIKBEELDEN gemaakt (bijdrage 19).

SCHRIKBEELDEN IN STRIPS

Slecht, slechter, slechtst Joost Pollmann

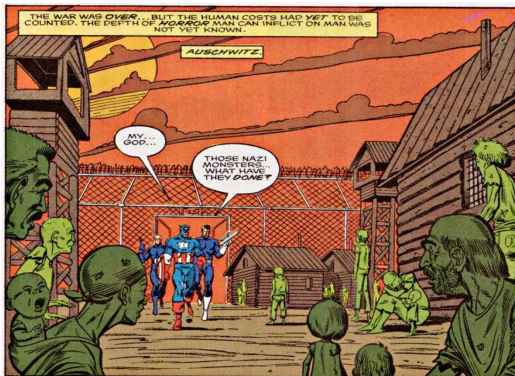
Captain Nazi is een mythische fascist wiens avonturen door Fawcett Comics van 1941 tot 1944 werden uitgegeven als onderdeel van de anti-Duitse propaganda. Eind jaren zeventig werd hem nieuw leven ingeblazen. Sindsdien figureert hij af en toe als smaakmaker in strips van DC Comics, dat geweld als amusement aan de man brengt. Deze Captain Nazi is niet met super krachten geboren, hij is door zijn eigen vader genetisch veranderd en tot een 'volmaakt specimen' ontwikkeld om Hitler te dienen. 'A special flying gas allows him to fly'.

Geheel volgens de traditie van de superheldenstrip is deze figuur ook bij de burgerlijke stand ingeschreven, als Albrecht Krieger, een combinatie van Dürers voornaam en de Duitse vertaling van 'krijger'. DC Comics heeft deze stripheld voorzien van een sociale omgeving: 'Captain Nazi has been a member of the Fourth Reich, the Monster Society of Evil and the Secret Society of Super-Villains'.

Samen met enkele andere barokke boeven (Captain Swastika, Baron Gestapo en Reichsmark, een kloon van Bismarck¹) werkt hij aan de vestiging van een Vierde Rijk dat voortborduurde op de ambities van het nationaalsocialistische Derde Rijk uit 1939-1945. En hij is dus lid van het Monstergenootschap van het Kwaad en het Geheime Genootschap van Superslechteriken, twee clubs van een superlatieve doortrapt-heid, want de uitgever wil benadrukken dat we hier te maken hebben met de allerhoogste vorm van *evilness*. Hanna Arendt schreef in *Eichmann in Jerusalem* (1963) dat dit summum beeldragend is, met stramme schouders, een aktetas en een ambtenarenhoofd, maar uitgevers die al sinds eind jaren '30 strips verkopen over superhelden ('heroic people with extraordinary or superhuman abilities and skills, or god-like powers and attributes') moeten aan de uitzonderlijkheid van hun personages telkens weer iets uitzonderlijks toevoegen om geuew neigingen bij het lezerspubliek te voorkomen.

De helden worden dus steeds heldhafter, de schurken steeds schurkachtiger. Dit leidt tot een inflatie van het schrikbeeld, een uitholling van het kwaad, een karikatuur van dat wat juist steeds meer angst had moeten inboezemen. Vanuit retorisch oogpunt is deze strategie dus een beetje dom, ook al omdat je niet verstaanbaarder wordt door steeds harder te gaan schreeuwen; een subtiel woordkeus werkt beter, maar subtiliteit is wel het laatste dat je kunt verwachten in de wereld van superheldencomics (en van veel manga).

Aldous Huxley heeft geschreven dat fascisme het esthetiseren van geweld is, en zo gesteld mag je eigenlijk alle superhelden strips fascistoïde noemen. Tegelijkertijd zijn het Monstergenootschap van het Kwaad en het Geheime Genootschap van Superslechteriken varianten van Pietje Bell's roversclub De Zwarte Hand of de Nieuwe Leger Club van Werther Nieland. In hun naïeve ambitie het slechtste van het slechtste te portretteren parodiëren de artiesten van DC hun eigen *characters*: hun super boeven werken op de lachspieren. Maar het kan erger, met goede bedoelingen. Concurrent Marvel Comics is uitgever van Captain America's avonturen, alweer zo'n in spandex gehulde spierbundel, die natuurlijk wel aan de 'goede' kant staat. Hij is zelfs zo goed dat hij in het verhaal *What If... Captain America Had Led An Army Of Super Soldiers In World War II* (1991) optreedt als de bevrijder van Auschwitz!

Dit ongelooflijke moment in de geschiedenis is vastgelegd (door Ron Wilson en Ralph Cabrera) en onthult een heel ander type schrikbeeld: dat van de wansmaak en de domheid. We zien houten barakken en hekken met prikkeldraad tegen een bloedrode lucht, olijfgroene kampslachtoffers en drie knal-blaauwe superhelden. Captain America zegt:

**'My.. .God... Those Nazi Monsters...
What have they done?'**

Hiermee drukt hij zijn ongeloof en afgrijzen uit, zijn empathie en voorstellingsvermogen. Net zo onmachtig als de tekst is de tekening, die iets zou willen tonen dat de verbeelding tart maar blijft steken in platvloersheid, gemakzucht en in clichés. *10 Incredibly Bloody Comic Book Deaths* is een van de lijsten op internet die netjes bijhouden wie zich kampioen gruwelijkheid-in-strips mag noemen.

Op de vijfde plaats prijkt *Invincible* een comicserie van Robert Kirkman en Ryan Ottley,² waarin de onoverwinnelijke held er niet voor terugdeinst om het vlees van zijn tegenstanders met zijn tanden af te rukken. Er wordt zoveel bloed vergoten dat de strip dieprood kleurt, reden waarom de samensteller van bovengenoemde lijst opmerkt dat de klassieke *prom night* uit de film *Carrie* daarbij vergeleken een lolletje was.

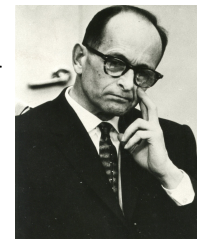
De tendens om Het Kwaad steeds kwaaiër voor te stellen heeft ook de film- en televisiewereld aangetast. *Psycho* (1960) en *Silence of the Lambs* (1991) waren mijlpalen in het opvoeren van verdorvenheid die met cinematografisch vernuft wordt uitgebeeld, en ze hebben school gemaakt. De psychopathische moordenaar resp. de *serial killer* is niet meer uit het thriller-genre weg te denken en scenaristen putten

zich uit in het bedenken van de meest bizarre motieven om een schijn van plausibiliteit te geven aan het gedrag van hun moordende patiënten.

Dat leidt tot schijnheilige tv-series als *Dexter* (2006-2013), of *Criminal Minds* (2005 tot heden), waarin een groepje *profilers* zich met zogenaamd wetenschappelijke belangstelling concentreert op de psyche van de serie-moordenaar om publiek te trekken en het publiek een alibi te geven voor het gluren naar de meest onsmakelijke perversiteiten.

Een schrikbeeld dat helemaal niets van doen heeft met effectbejag, wat moet je je daarbij voorstellen? Voor mij is het een zwart-witfoto uit een boek dat bij ons thuis in de kast stond, toen ik kind was. Een Verboden Boek, en dus moest het een keertje stiekem worden ingezien. Dat was schrikken. Het betrof een fotoboek over de Holocaust en één bladzijde bevatte een beeld dat onmiddellijk in mijn netvlies werd geschroeid en niet meer uit te wissen is: een stapel naakte, magere lijken, in de modder en de regen. Ontmenselijkt, vernederd.

Ik heb het boek meteen dicht-geslagen.

Adolf Eichmann

¹ Ze traden op in *The Justice Society of America*, #39, 2010.

² [*Invincible*](#) verschijnt tot op de dag van vandaag bij uitgever Image Comics.